

Bir tarafta pandemi, diğer tarafta savaş: Tarihi ve siyasi yönleri ile “2020 Dağlık Karabağ Savaşı”

Historical and political aspects “2020 Nagorno-Karabakh of War”: pandemy on one side, war on the other side

Erden Kişi

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bölümü, Van, Türkiye

öz

21.yüzyıl her yönü ile dünya insanlığı için ve devletler için yeni sorumluluklar ve yeni sorunlar getirmeye devam etmektedir. Kısa süre önce başlayan covid-19 salgını tüm dünya toplumlarını derinden etkilemiştir. Ekonomik sorunlara, sağlık kurumlarının ve insanlığın olumsuz etkilenmesine, siyasi iktidarların değişmesine hatta dünya haritasının yeniden şekillenmesine sebep olan bir süreç olarak, pandemi sürecini değerlendirmemiz mümkündür. Tüm dünya ülkeleri var güçleri ile salgınla mücadele etmeye çalışırken dünyanın çeşitli bölgelerinde çatışmalar sürmeye devam etmektedir. Özellikle tarihi sorunlu bir bölge olarak Dağlık Karabağ bölgesindeki Azerbaycan-Ermenistan çatışması, bu sürecin içerisinde en çok öne çıkan konu olmuştur. Uzun bir dönem küresel güçler tarafından Dağlık Karabağ bölgesi için ortaya konan tutum, Ermenistan'ın tezlerini destekler bir nitelikte olmuştur. Pandemi süreciyle geline nokta ise küresel güçlerin tüm ilgi ve imkanlarını salgınla mücadeleye harcamaları nedeniyle Ermenistan sahada tek başına kalmıştır. Bu sebepten ötürü Azerbaycan'ın ezici üstünlüğü ile ilerleyen süreç sonrasında Dağlık Karabağ bölgesindeki sınırlar, Azerbaycan'ın lehine değişmiştir. Bu çalışmada, Pandemi süreci içerisinde küresel sistemin nasıl evrildiği, Azerbaycan-Ermenistan çatışmasının bu süreç içerisinde nasıl gelişim gösterdiği ve küresel sistemin, yeni düzene yaklaşımı analiz edilecektir. Son noktada Azerbaycan'ın zaferi ile sonuçlanan Dağlık Karabağ çatışmasının ilerleyen dönemde yeniden dünya gündemine gelip gelmeyeceği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan-Ermenistan Savaşı, Dağlık Karabağ Sorunu, pandemi süreci, Azerbaycan-Ermenistan Sorunları

ABSTRACT

In every aspect, the 21st century continues to bring new responsibilities and issues for the humanity and states. The latest Covid-19 pandemic has had a major impact on all world societies. It is possible to assess the pandemic as a process that causes economic challenges, harms health systems and humanity, causes political power shifts, and even reshapes the world map. While every country in the world is doing everything, it can to fight the pandemic, conflicts continue to erupt in different parts of the globe. The conflict between Azerbaijan and Armenia in Nagorno-Karabakh, a historically troubled region, has been the most prominent issue in this phase. For a long time, the global power's stance toward the Karabakh region backed Armenia's claims. Since the global powers have expended all of their interests and resources to fight the pandemic, Armenia has remained alone on the field to this point. For this reason, after a phase that proceeded with the overwhelming dominance of the Azerbaijanis, the boundaries in the Nagorno-Karabakh region have shifted in favor of the Azerbaijanis. In this study, the evolution of the global system within the pandemic process, how the Azerbaijani-Armenian conflict evolved in this process and the approach of the global system to the new order will be analyzed. Lastly, it will be discussed whether Nagorno-Karabakh conflict, which ended with the Azerbaijanis' victory, will add to the world's agenda again in the future.

Keywords: Azerbaijan-Armenia War, Nagorno-Karabakh Issue, pandemic process, Azerbaijani-Armenian Issues

Geliş Tarihi/Received: 05.05.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 11.10.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Erden Kişi

E-posta: erdenkisi@yyu.edu.tr

Cite this article: Kişi, E. (2022). Historical and political aspects “2020 Nagorno-Karabakh of War”: pandemy on one side, war on the other side. *Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences*, 3(1), 1-8

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

“Dağlık Karabağ Sorunu” ifadesi günümüzde, dünyanın en ihtilafli bölgelerinden olan Kafkasya coğrafyasında, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki tarihi ihtilafı ifade etmek için kullanılmaktadır (Söker, 2017). Sorunun tarihi bir hayli eski dönemlere gitmesi ile birlikte çatışmaların oluşumunda Sovyet etkisinin oldukça önemli bir payı bulunmaktadır. Küresel bir güç olmanın getirisi olarak Sovyetlerin, nüfus alanı altında olan birçok bölge için bölge hakları arasında çatışma yaratacak eylemlerde bulunduğu, siyasi tarih açısından önemli bir realitedir.

Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ bölgesi, 1920'de iki ülke arasındaki bölgenin Ermenistan'a bağlanmasını isteyen Ermeniler ile bu durumu kabul etmeyen Azerbaycan arasında ciddi anlamda siyasi ve askeri bir ihtilaf doğurmuştur (Ekici, 2017). Kültürel ve demografik olarak bölgenin Azerbaycan ile yakın bir bağı bulunması nedeniyle Azerilerin, bu bölgeye karşı ciddi bir hassasiyeti bu-

lunmaktadır. Küresel güçler tarafından Ermenistan'ın tezlerinin desteklenmesi ve Azerbaycan'ın tezlerinin görmezden gelinmesi, sorunun çözümsüz kalmasına neden olan en önemli faktör olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Ermeni Diasporasının Batılı güçler üzerinde ortaya koyduğu lobi faaliyetleri nedeniyle Azerbaycan halkı bu sorunda oldukça yalnız kalmıştır.

Tarihi olarak, 18. yüzyılda Çarlık Rusya'sının Ermenileri Dağlık Karabağ'a iskân ettirerek bölgeye siyasi olarak yerleşme politikasının sonucunda var olan ihtilaf, birçok mücadeleye rağmen hala sorumlu bir şekilde sürmektedir (Erbaş, 2020). Sovyetlerin yürüttüğü bir iskân politikasının sonucu olarak Dağlık Karabağ Sorunu, tüm dünyayı ilgilendiren bir boyuta ulaşmıştır. Özellikle Batı medeniyetinin Türk dünyasını bir öteki olarak kabul etmesi, sorunu iki ülke sorunu olmaktan çıkarmıştır. Türkiye'nin kardeş ülke Azerbaycan'a her türlü desteği vermesine karşın, Azerbaycan halkı mevcut sorun karşısında Türkiye haricinde hiçbir bölgesel veya küresel güçten destek bulamamıştır. Küçük bir bölge sorunu olarak görülmesine karşın, Dağlık Karabağ Sorunu arka planda bir medeniyetler mücadelesine dönüşmüştür. Bu noktada Ermeni Diasporasının faaliyetleri tüm dünyanın dikkatini bu bölgeye çekerek, Türkiye ve Azerbaycan'ın tezlerini çürütmeye odaklanmıştır.

Sorunun tarihi ve siyasi kökenlerine inilecek olursa, Sovyet liderlerinin etkisi daha kolay anlaşılabilir. Ermeni fikir insanları, Mihail Gorbaçov'un 1985 yılında SSCB'de devlet başkanı olmasının akabinde Gorbaçov'la ilişkilerini geliştirmişlerdir. Bu dönemde uygulanan Glasnost ve Perestroyka politikalarının sağladığı sıcak ortamdan istifade ederek, Dağlık Karabağ'a yönelik Azerbaycan'ı huzursuz edici ciddi istek ve beklentilerde bulunmuşlardır (Eyvazlı, 2017). Tıpkı sözde Ermeni soykırımı meselesinde olduğu gibi Ermenistan tarafı Dağlık Karabağ Sorunu'nda da küresel güçler ile dirsek temasında bulunarak, tarihi gerçekliği saptırıp siyaset masasında farklı bir tarih yazma gayreti gütmüştür. Bilimsel ve tarihi gerçeklerden uzak olan bu yaklaşım, ne yazık ki uzun bir dönem küresel güçler tarafından destek görmüştür.

Peki Dağlık Karabağ bölgesi Ermenistan tarafı için ve küresel güçler için neden bu kadar önemlidir ve neden bu sorun her defasında küresel bir soruna dönüşmektedir? Bu noktada Dağlık Karabağ bölgesinin sahip olduğu stratejik konumu ve bu konunun bölgesel ve küresel güçler için nasıl bir öneme sahip olduğunu bilmekte fayda vardır. Dağlık Karabağ bölgesi, Azerbaycan'da Kür ve Aras ırmakları ile yakın geçmişimizde Ermenistan sınırları içerisinde bulunan Göyçe Gölü arasındaki dağlık bölge ve bu bölgeyle ilintili düzlüklerden oluşan bölgeye verilen isimdir (Yılmaz, 2013). Gerek bölge ülkeleri için gerekse de küresel güçler için oldukça stratejik bir bölge olan Dağlık Karabağ bölgesinin önemi burada yatmaktadır. Rusya'nın ve Batılı güçlerin soruna yaklaşımında kendi çıkarları ekseninde bölgeye yönelik politik hedeflerin varlığı görülmektedir. Özellikle Rusya'nın güneye inebilmesi ve kendi arka bahçesi olarak adlandırdığı bölgelerde politika üretecek kabiliyete ulaşabilmesi için Dağlık Karabağ Sorunu'na ayrı bir önem verdiği bilinmektedir. Batılı güçlerin özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin soruna yaklaşımı ise Rusya'yı kuzeyde sınırlayarak, Ermeni tezlerine destek vermek üzere şekillenmektedir. Ayrıca Kafkasya bölgesinin sahip olduğu hidrokarbon kaynakları, bölgenin küresel güçler tarafından ciddi bir ilgi merkezi haline dönüşmesinin temelindeki ana nedendir.

Dünyada etnik-inançsal çeşitliliklerin ve farklı lisan gruplarına mensup insanların yoğun olarak yaşadığı üç önemli bölge vardır: Bu bölgeler Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya bölgeleridir (Mustafayev, 2013). Bu bölgeler sahip olduğu kültürel farklılıklar nedeniyle

le dönem dönem küresel aktörlerin politik manevra alanlarına dönüşmüşlerdir. Özellikle Kafkasya bölgesi, sahip olduğu bu kültürel zenginlik dolayısı ile uzun bir dönemdir küresel güçlerin ve bölgesel güçlerin kendi çıkarları ekseninde politika ürettiği bir alana dönüşmüştür. Bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklar ve kültürel zenginlik, adeta bölge ülkelerinin başına bela olmuş durumdadır.

Bölgenin tarihini incelemeye devam edecek olursak, Dağlık Karabağ bölgesini yerleşke edinen ilk insan kitlelerinin köken olarak karışık bir kitle olan, İskit veya Sakalar olduğu görülmektedir (Mustafayev, 2013). Tarihi ve kültürel doneler ile Dağlık Karabağ bölgesi ile Azerbaycan arasındaki güçlü bağ ortadadır. Lakin uzun bir dönem boyunca bilimsel ve tarihi veriler görmezden gelinerek, Ermenistan'ın bölge üzerindeki tezleri uluslararası kamuoyu tarafından kabul görmüştür. Bu nedenle Azerbaycan'ın bölge üzerindeki haklı mücadelesi, ciddi engellerle karşılaşmıştır.

Çalışma sürecinde, bölge üzerine yazılan tarihi, siyasi, sosyolojik ve ekonomik kaynaklardan istifade edilmiştir. Mevcut kaynakların konu üzerine ortaya koydukları özgün bilgiler analiz edilip, derlenerek çalışmaya eklenmiştir. Özellikle küresel güçlerin Soğuk Savaş sonrasında Dağlık Karabağ bölgesine yönelik oluşturmaya çalıştıkları politikaları analiz eden kaynaklardan istifade edilmiştir. Pandemi gölgesinde "2020 Dağlık Karabağ Savaşı" sonucunda bölge üzerinde yaşanan siyasi ve sosyolojik değişimler anlaşılmasına çalışılmış ve çalışmada nihai noktaya ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, Dağlık Karabağ bölgesinin tarihi ve siyasi yapısına değinilerek, sorunun siyasal ve kültürel boyutları analiz edilecektir. Daha sonrasında küresel güçlerin soruna yaklaşımına değinilerek, pandemi süreci ile beraber sorunun nasıl bir boyuta ulaştığı tespit edilecektir. Son noktada ise Azerbaycan'ın zaferi ile belli bir noktaya gelen sorunun, kalıcı bir çözüme ulaşır ulaşmayacağı tartışılacaktır. Yapılan analizlerin sonunda pandemi sürecinin sona ermesi ile birlikte küresel ve bölgesel güçlerin soruna nasıl yaklaşacağı teması anlaşılmasına çalışılacaktır. Azerbaycan'ın elde ettiği kazanımları sürdürebilmesi için neler yapması gerektiği konusunda önerilerde bulunulacaktır.

Siyasi ve Tarihi Yönleri ile "Dağlık Karabağ Sorunu"

Dağlık Karabağ coğrafyası (Azeri Türkçesi'nde "Kara Bahçe" diye anılmaktadır), Azerbaycan'ın en kadim coğrafyalarından biridir. Küçük Kafkas Dağları, Kür ve Aras ırmaklarının tam ortasında yer almaktadır (Paşayeva ve ark., 2013). Tarihinde yaşanan itilaflardan dolayı Dağlık Karabağ coğrafyası, Kafkasya bölgesinin en sorumlu bölgesi olarak bilinmektedir. Bölge üzerinde cereyan eden son çatışma, Azerbaycan üstün başarısı ile sonuçlanmıştır. Ermeni kuvvetlerinin Azeri güçlerine cevap verememesi nedeniyle Azerbaycan halkı bir zafere ulaşmıştır. Ermenistan tarafının birçok provokatif eyleme girişerek küresel aktörleri soruna müdahale etmeye çalışan eylemleri, karşılık bulmamıştır. Özellikle pandemi sürecinin getirmiş olduğu zorunluluklar nedeniyle, küresel güçler bölge üzerindeki çatışmaya çok fazla müdahil olamamışlardır.

Dağlık Karabağ'ın her iki halk için kültürel ve sembolik anlamı büyüktür. Ermeniler için Karabağ, Hıristiyan medeniyetlerinin son ileri karakolu ve Doğu Türk dünyası başlamadan önce Ermeni prensleri ve piskoposlarının tarihi bir cennetidir (Waal, 2003). Azeriler için ise bölgenin kültürel, sosyolojik ve demografik nedenlerle Azerbaycan'a ait olduğu ifade edilmektedir.

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki modern "Karabağ Anlaşmazlığı"nın başlangıcı genellikle Şubat 1988'dir. Ancak bölgede çok az kaydedilen ilk şiddet, bundan birkaç ay önce Ermenistan ve Azerbaycan'ın başka yerlerinde meydana gelmiştir (Waal, 2003).

Bu tarih her iki devlet için oldukça önemlidir. Soğuk Savaş'ın son dönemlerine denk gelen ve SSCB'nin yıkılması ile dünya haritasının önemli oranda değiştiği bu tarih, Dağlık Karabağ bölgesi üzerindeki çatışmalarında oldukça farklı bir boyuta ulaştığı bir dönemi simgelemektedir. Bu tarih sonrasında bölge üzerindeki çatışmaların, iki bağımsız ülke arasında cereyan ettiği görülmüştür. Lakin Dağlık Karabağ bölgesi, Batılı ve Doğulu küresel güçlerin her daim üzerinde etki gösterdiği bir çatışma alanına dönüşmüştür.

Soruna müdahil olan Batılı güçler içerisinde en önde gelen küresel gücün ABD olduğu bilinmektedir. ABD hoşuna gitse de gitmese de sorunun içinde bulunmuştur. Çoğunlukla Kaliforniya ve Massachusetts'te yaşayan bir milyon kadar Ermeni asıllı Amerikan vatandaşı, dünyanın en çok sesini duyuran etnik topluluklarından biridir. Ermeni Lobisi ise Kongre'deki en güçlü lobilerden biridir (Waal, 2003). Mevcut şartlar nedeni ile ABD, her daim soruna müdahil olma durumunda kalmıştır. 2000'li yıllar sonrasında ise Rusya'nın Kafkasya'daki etkisini sınırlamak amacı ile ABD'nin soruna yaklaştığı görülmüştür.

Sorunun küresel boyuta taşınmasında Ermenistan tarafının büyük bir çabasının olduğu gözlenmiştir. Tıpkı sözde soykırım iddialarında olduğu gibi Dağlık Karabağ Sorunu'nda da Ermenistan tarafının uluslararası alanda büyük bir propaganda yaptığı görülmüştür. 2 Nisan 2016'nın erken saatlerinde, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan Washington'daki nükleer güvenlik zirvesinden dönerken, Dağlık Karabağ'da iki devlet arasında tartışma çıkmıştır (Broers, 2019). Tüm uluslararası aktiviteleri fırsat bilen Ermenistan tarafı, sahada elde edemeyeceğini bildiği başarıyı masada elde etmeye çalışmıştır.

Hem belirsiz hem de tehlikeli bir coğrafya olarak, Filistin ve Korsika'dan daha küçük bir bölge olan Dağlık Karabağ'ın kontrolü için Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki çatışma, otuz yıldan fazla bir süredir Avrupa'nın en doğusunda sürmeye devam etmektedir. Bu çatışma, Sovyetler eliyle Avrasya'da alevlenen, daha sonrasında Sovyetler Birliği'ni de geride bırakan, 1990'larda ise Rus-Batı yakınlaşmasının arka planında konumlanan ve yeni süreçte ise Rus ve Batı çatışmalarının farklı bir örneğidir (Broers, 2019). Bu nedenle bölge üzerinde yaşanan çatışmayı sadece iki bölge ülkesinin mücadelesi olarak nitelendirmek eksik bir tanım olmaktadır. Esasında bölge üzerinde yaşanan sorunun temelinde bir Batı ve Doğu medeniyeti mücadelesi bilinci yatmaktadır.

Bugün Ermenistan ve Azerbaycan rekabetini anlamak, 1988-1994 yılları arasında Ermenilerin ve Azerilerin yaşadığı toplumlara saran çatışmanın analiz edilmesi ile mümkündür. Bu dönemdeki Ermenistan-Azerbaycan çatışması hem gereğinden fazla belirgin hem de yeterince belgelenmemiş olduğundan, kolay bir iş değildir (Broers, 2019). Sorunun bu kadar muğlak bir boyuta ulaşmasında küresel güçlerin önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Dağlık Karabağ, yedi Azerbaycan vilayeti ile çevrilidir ve başka hiçbir ülkeyle bitişik değildir. En yakın uluslararası sınırı, yaklaşık 6 mil uzaklıktaki Azerbaycan-Ermenistan sınırır. Lachin koridoru olarak bilinen bir arazi şeridinin karşısında konumlanmıştır (Coyle, 2021). Coğrafik konumu itibarıyla Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne olan yakınlığı Dağlık Karabağ bölgesinin Azerbaycan için tarihi ve teritoryal önemini ortaya koymaktadır. Sadece coğrafi olarak değil kültürel ve demografik verilerle bu durum daha açık bir şekilde anlaşılabilir.

Bilindiği üzere bölgedeki en büyük etnik topluluk Azerilerdir. Dağlık Karabağ'daki ikinci büyük etnik grup da Ermenilerdir. Kafkasya bölgesi ile uzun tarihi bağları olan Dağlık Karabağ'da, Ermeniler,

Azerilere nispeten bölgeye yeni gelenlerdir. Bölgedeki kökenleri 1828 Türkmençay Antlaşması'na kadar gitmektedir. Bu antlaşma, 1826-1828 Rus-İran Savaşı'nı sona erdiren antlaşmadır (Coyle, 2021). Bölge üzerinde Azerilerin varlığı, Ermenilerden daha eski dönemlere uzanmaktadır. Ermenilerin bölgeye yerleşmeleri ise daha sonraki dönemlerde siyasi gelişmeler sonucunda şekillenmiş bir olgudur. Bu noktada özellikle Çarlık Rusyası'nın bölge halkları üzerindeki belirleyici rolünün ayrı bir yeri bulunmaktadır. Savaş ve diplomasi argümanlarını başarılı bir şekilde yürüten Çarlık Rusyası, iskân politikaları ile gayelerini sağlamlaştırmıştır. Dağlık Karabağ Sorunu'nun temelinde tarihi Rus siyasetinin büyük bir etkisinin olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

1834'te Çarlık Rusyası bölgedeki nüfusun yalnızca %20'si Ermeni olmasına rağmen, Ermeni bölgesini kuran bir imparatorluk kararı çıkarmıştır. Aynı dönemde Karabağ'da Rus nüfus sayımına göre 19.000 Ermeni ve 35.000 Müslüman Azeri vardır (Coyle, 2021). Bölgenin gerçeklerinden uzak bir şekilde sadece siyasi hedeflerle oluşturulan haritalar, bölge üzerindeki çatışmalarında fitillenmesine neden olmuştur. Bu sebeple dünya tarihinde son 30 yıldır bir çatışma bölgesi olarak gördüğümüz Dağlık Karabağ bölgesinde var olan sorunun temellerinin, oldukça eski dönemlere gittiği gözler önündedir.

Tıpkı Azerbaycan gibi Ermenistan da uzun bir dönem yabancı imparatorlukların etkisi altında kalmış bir ülkedir. Doğu ve Batı'nın kesişme noktasında bulunan Ermenistan'ın uzun tarihi boyunca kontrolü, çevre imparatorluklar tarafından vazgeçilmez olarak kabul edilmiştir. Yüzyıllar süren işgal ve savaş, nihayetinde 11.yüzyılda Ermeni bağımsızlığının kaybedilmesi ile yabancı egemenliğinin ve büyük ölçekli yerleşimlerin başlamasıyla sonuçlanmıştır (Sunny, 1996). Tarihinin büyük bir bölümün bağımsız bir devlet olmaktan uzak bir şekilde devam ettiren Ermeniler, siyasi ve kültürel olarak da büyük sorunlarla karşılaşmışlardır. Özellikle yakın tarihte Sovyet egemenliği altında yaşamaları siyasi sorunları oldukça artırmıştır. Bu temelde Dağlık Karabağ Sorunu'nun özünde, tarihi olarak iki eski komşu millet olan Azeriler ve Ermenilerin yaşadığı çatışmada, Rus siyasetinin etkisini görebilmemiz mümkündür.

Tarih boyunca Rus İmparatorluğu'nun yönetimi karmaşık bir yapıdan oluşmuştur. Karmaşıklık kısmen etnik olarak Rus olmayan farklı bölgelerin birbirine benzememesinden kaynaklanmıştır. Özellikle Kafkasya toprakları sosyal, etnik, dil, kültürel, politik olarak öylesine parçalanmıştı ki, Ruslar 18.yüzyılın sonunda buraya taşındığında, Kafkasya'nın sadece coğrafi noktada bir anlamı vardır (Sunny, 1996). Siyasi ve kültürel olarak Kafkasya'nın yaşadığı parçalanmışlık bugün bölgenin yaşadığı sorunların temelinde yatan başat olgudur. Yakın tarihe dönülecek olursa, sadece Azeri ve Ermenilerin değil ayrıca bir diğer bölge halkı olan Gürcülerin de çok ciddi siyasal sorunlar yaşadığı görülmektedir. Kısacası Kafkasya bölgesi, siyasi olarak Sovyetlerin arka bahçesi olması nedeniyle, birçok ağır sorunla karşılaşan bir bölge olarak tarihe geçmiştir.

Gürcüler, Ermeniler ve Azerilerin Rus Çarı'nın egemenliğine girdiği dönemler, uzun milli tarihlerindeki en belirleyici dönüm noktalarından biri olmuştur. Aynı zamanda bu dönem, Müslüman Kafkasyalıların, Müslüman egemen bir dünyadan tecrit edilmelerinin ve Müslüman Kafkasyalıların Hıristiyan Avrupalı bir toplum tarafından egemenliğinin başlangıcını işaret eden bir dönem olmuştur (Sunny, 1996). Mevcut siyasal geçmiş nedeniyle tüm Kafkasya halklarının ağır sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Lakin Azerbaycan'ın sahip olduğu milli ve kültürel kimlik nedeniyle daha zor bir tarih ile karşılaştıkları görülmektedir.

Azeriler ve Ermeniler arasındaki kültürel bağları anlayabilmek adına iki milletin sahip olduğu sanat eserlerinin ve edebi eserlerin önemli bir rolü bulunmaktadır: “Biz, Karabağ Ermenileri ve Azeriler, vallahi, hiçbir farkımız yoktur.” H. Guliev’in “Besame Mucho” veya “Karabağ Tutsakları” adlı oyunundaki bir karaktere ettirdiği bu sözler, Dağlık Karabağ çatışmasına ve onun algısına eşlik eden çelişkilerin çoğunu ifade etmektedir (Voronkov ve ark., 2011). İki milletin sahip olduğu edebi karakterlerin eserlerinde Dağlık Karabağ Sorunu’nun tarihi ve siyasal nedenlerini anlayabilmemiz mümkündür. Her iki toplumun ana karakterini oluşturan edebi eserler, Azeri ve Ermeni çatışmasının altında yatan nedenlerin dış siyasal sebepler olduğunu vurgulamaktadır.

Kültürel olarak edebiyatta Ermeniler ve Azeriler arasındaki sınır her zaman oldukça net çizilmiştir. Fakat sınır ötesi etkileşim, etkileşimin yoğun ve hatta samimi hale geldiği bazı durumlar vardır (Voronkov ve ark., 2011). İki toplumun sahip olduğu kültürel hafıza birbirini öteki gören bir yapıda değil aksine iki komşu millet olarak etkileşim ve beslenme temelinde olan bir hafızadır. Bu birbirini besleyen toplumsal iki hafızanın birbirini düşman kabul eden iki zihniyete dönüşmesinde ki temel nedeni anlamak, mevcut sorunu analiz edebilmenin en önemli yoludur.

Bilindiği üzere ilk Dağlık Karabağ Çatışması, resmi olarak 20 Şubat 1988’de Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Bölgesel Konseyi’nin (NKAO) bölgenin Azerbaycan’dan Ermenistan’a devredilmesi talebini oylamasıyla başlamıştır (Voronkov ve ark., 2011). Toplumsal dinamiklerden uzak ve günün hâkim küresel aktörleri tarafından teşvik edilen bu siyasi gelişmeler, sorunun dallanıp budaklanmasındaki ana nedenleri oluşturmaktadır. Kendi sorunlarını çözme-yükte mükte dir olamayan toplumların sorunlarına, küresel güçlerin müdahil olduğu bir uluslararası sistemin gerekleri, Azerbaycan ve Ermenistan’ı bu noktaya getirmiştir.

Daha eski dönemler incelenecek olursa Azerbaycan, 28 Mayıs 1918’de bağımsızlığını ilan ettiğinde, Güney Kafkasya zaten dünya siyasetinin gündeminde olan bir bölgedir. 1. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru, savaşın ülkelerin akaryakıt talebinin artmasıyla birlikte, petrol rekabeti Bakü’yü rakip askeri bloklar için bir cazibe merkezi haline getirmiştir (Hasanli, 2015). Orta Doğu ülkelerinin yaşadığı talihsiz geçmiş, Kafkasya ülkeleri içinde aynı şekilde yazılmıştır. Nihayetinde Kafkasya bölgesindeki sorunların temelinde de Orta Doğu’da olduğu gibi aynı aktörlerin ve politikaların olduğu görülmektedir. Küresel sistemin uzun bir süredir değişmeden varlığını koruyan emperyalist düzeni, bölge ülkelerinin makus talihini belirlemiştir. Sorunun alevlendiği her dönemde Kafkasya bölgesine ait bir sorunun çözüm merkezi için Batılı ülkelerin senatolarının adres gösterilmesi ise sorunun daha da çözümsüz bir hale gelmesinin ana nedenidir.

Esasında Azerbaycan halkı monarşinin devrilmesi ile sonuçlanan Şubat devriminden çok şey beklemiştir. Yüzyılın başından itibaren ulusal harekette ve onun siyasi faaliyetinde aktif rol alan ülkenin aydınları, ayaklanmayı memnuniyetle karşılamışlardır (Hasanli, 2015). Fakat beklenenin aksine iç politikada kazanılan ivme dış politik alana yansımamıştır. Kafkasya bölgesi için küresel sistemin oluşturduğu yapı, Azerbaycan’ın planladığı politikalarla çatışmıştır. Nihai olarak küresel sistemin belirlediği düzen hayata geçmiştir.

Bilindiği üzere Memmed Emin Resulzade önderliğinde Azerbaycan milli fraksiyonu kurulmuştur. Komiserlik tarafından alınacak kararlar önce çeşitli fraksiyonların toplantılarında tartışılmış ve ardından nihai kararlar alınmıştır. Kurucu Meclis kurulana kadar, kendisini geçici bir organ olarak ilan eden hükümet, Güney Kaf-

kasya’nın savaş sonrası toprak bütünlüğünün korunmasını ve iç çatışmaların yönetimini birincil görevi olarak ortaya koymuştur (Hasanli, 2015). Azerilerin oldukça kararlı siyasal adımlarına rağmen mevcut küresel dengeler galip gelmiştir. Gerek iç politika da gerekse de dış politikada belirleyici olan bu küresel dengeler, Azeriler için oldukça sancılı dönemleri beraberinde getirmiştir.

Azeriler gibi Ermeniler de Kafkasya bölgesinde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalan bir halk olmuşlardır. Ermeniler, modern tarihte yaygın olarak sözde ilk soykırım olarak kabul edilen şeyin kurbanı olma konusunda şüpheli bir ayrıcalığa sahiplerdir. Ermenistan, uzun süredir büyük güç entrikaları, etnik çatışmalar ve siyasi kargaşayla şekillenen bir mahalde bulunmuştur (Mirzoyan, 2010). Ermeniler gerek sözde soykırım iddialarında gerekse de Dağlık Karabağ konusunda çeşitli aktörlerin kaskacında kalan bir halk olmuştur. Ermenistan’ın iç ve dış politikasının şekillenmesinde var olan bu kısıtlayıcı unsurlar, Ermenilerin hem başarılı bir dış politika oluşturmalarına hem de bölge ülkeleri ile barış içerisinde yaşamasına engel olan en önemli neden olmuştur.

Tarihi seyir içerisinde Güney Kafkasya’da Rusya’nın 1918 başlarında Osmanlı cephesini terk etmesi ve Osmanlı’nın geri çekilmesiyle ortaya çıkan iktidar boşluğu Gürcüler, Ermeniler ve Azerbaycanlılardan oluşan bağımsız Trans-Kafkasya Federatif Cumhuriyeti tarafından geçici olarak doldurulmuştur (Mirzoyan, 2010). Bölge ülkelerinin kendi gelecekleri adına olumlu bir gelişme olarak değerlendirildikleri bu süreç, ne yazık ki fazla sürmemiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu sistem içerisinde entegre edilen Kafkas halkları, bu tarihten itibaren Soğuk Savaş’ın sonuna kadar Sovyet Bloku’nun denetimi altında yaşamak durumunda kalmışlardır. Küresel düzen içerisinde süper güçlerin oluşturduğu politikaların istemsizce de olsa bir parçası olmaları, bölge haklarının yaşadığı sorunların da derinleşmesine sebebiyet vermiştir.

Dönemin şartları çerçevesinde “Ermeni Sorunu”nun “Karabağ” biçiminde yeniden doğuşu, özünde barışçıl bir hareket olarak lanse edilmiştir. Ancak, ulusal özelemleri ifade etmek için alan ve araçlar sağlamadan bir sistem açan Gorbaçov reformlarının, içsel çelişkisiyle bu durumun bir arada var olması mümkün olmamıştır (Mirzoyan, 2010). Azerilerin ve Ermenilerin kendi yaklaşımları temelinde sorunun barışçıl bir çözümü bulunabilecek iken Sovyet reformları her iki halkıda sorunun çözümü noktasında farklı noktalara itmiştir.

Bilindiği üzere Sovyet yönetimine karşı Şubat 1921’de Taşnaksutyan’un başını çektiği isyan başarısız olmuştur. Bolşevikler, Nisan ayında Erivan’ı ve iktidarın dizginlerini yeniden ele geçirdikten sonra, Aleksandr Miasnikyan liderliğindeki yeni hükümet sanal bir diktatörlük kurmuştur (Payaslian, 2007). Bu temelde ilerleyen Ermenistan siyasal sistemi hem kendi ülkesinin gelişimi hem de bölge ülkeleri ile olan iletişimde çeşitli sorunlar yaşamıştır.

Daha sonraki süreçte Nikita Kruşçev yönetimindeki yeni liderlik, Stalin’in yönetimi sırasında işlenen vahşetten kendisini ayırmaya çalışmıştır. Ermenistan için reformların ilk işaretleri ve daha rahat bir siyasi ortam için 1954’te, Politbüro’nun ilişkileri onarmak ve Ermeni kültürel faaliyetlerine dayatılan Stalinist uluslararası politikaları ortadan kaldırmak için Moskova’daki önde gelen Ermeni yetkili Anastas Mikoyan’ı Erivan’a göndermesi gündeme gelmiştir (Payaslian, 2007). İlk dönemler Ermeniler için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilen bu süreç, ilerleyen dönemlerde daha farklı formlara dönüşmüştür.

Kruşçev’in reformları ulusal özelemlerin ifade edilmesine karşı daha fazla hoşgörüyü teşvik etse bile, bu tür faaliyetler Moskova ve Eri-

van'daki Komünist Parti liderlerinin belirlediği ideolojik sınırlarla sınırlı olmuştur. Ermeni entelektüel topluluğu, her iki başkentte de Ermeni dili, kültürü, dini ve toprakları ile ilgili konuları ulusal gündemde tutmaya çalışmıştır (Payaslian, 2007). Ermenistan'ın kendi geleceği için doğal olarak kabul ettiği bu talepler, dönemin Sovyet liderleri tarafından çokta ciddiye alınmamıştır. Tıpkı Azerilerin yaşadığı gibi Ermeniler de Sovyet etkisi altında yaşamının bedelini oldukça ağır bir şekilde ödemişlerdir. Özellikle Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde çok ciddi bir boyuta ulaşan Dağlık Karabağ Sorunu, 30 yılı aşkın bir süredir Rus siyasetinin etkisi ve yer yer Batılı siyasi aktörlerin müdahaleleri ile dünya gündemini meşgul eden önemli bir çatışma alanına dönüşmüştür.

Pandemi Gölgesinde Yaşanan Son “Dağlık Karabağ Savaşı”

Bilindiği üzere Koronavirüs enfeksiyonu (COVID-19) sadece hastalığa ve ölüme neden olmakla kalmamış, aynı zamanda insan hayatının hemen her alanını etkilemiştir. Birçok uluslararası spor etkinliği, sosyal etkinlik, evlilik ve diğer törenlerin ertelenmesi veya iptal edilmesiyle birlikte, kilitlenen şehirler ve ülkeler ile günlük yaşamların aksamasına ve küresel bir ekonomik krizin tetiklenmesine neden olmuştur (Koley & Dhole, 2020). Post-modern çağda yaşanan dünya insanlığı için oldukça yeni bir süreç olan bu dönem gerek insanların gerekse de devletlerin alışlagelmiş düzenlerini alt üst etmiştir.

Esasında COVID-19, dünyayı vuran ilk salgın değildir. İnsanlık binlerce yıldır bulaşıcı hastalıklar belasıyla karşı karşıyadır. Bir zamanlar dünya çapında önde gelen ölümler bu salgınlardan olmuştur (Koley & Dhole, 2020). Tarihin her döneminde dünya insanlığı ve devletler için önemli değişimleri beraberinde getiren salgınlar, günümüze gelindiğinde küresel dünya sistemi üzerinde daha farklı bir etki oluşturmuştur.

Tüm ülkelerde hükümetlerin çabaları virüsün yayılmasını durdurmada başarısız olmuştur. Şehirler tecrit altına alınmış, insanlara evde kalmaları tavsiye edilmiş, uluslararası sınırlar kapatılmış, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde seyahat yasakları getirilmiş, marketler, okullar, üniversiteler ve alışveriş kompleksleri kapatılmıştır. COVID-19'un yayılmasını durdurmak için karantina ve kendi kendine izolasyon önerilmiştir. (Koley & Dhole, 2020). Tabiri caiz ise her ülke salgın karşısında kendi başına mücadele etmek ve kendi sorunları ile baş başa kalmak durumunda olmuştur.

2019 sona ererken, canlı balık, kümes hayvanları ve kuş satan Çin'deki Wuhan Huanan Deniz Ürünleri Toptancı Pazarı çevresinde kümelenen vakalarla birlikte, açıklanamayan etiyolojik pnömoni salgınından raporlar ortaya çıkmıştır. Vakalar 8 Aralık itibarıyla gözlemlenmiş ve küme ilk olarak 31 Aralık'ta belirlenmiştir (Osler, 2020). Bu tarih sonrasında ise tüm dünya insanlığı ve ülkeler için yeni bir ekonomik, toplumsal ve siyasal düzen baş göstermiştir.

Dünyanın önde gelen bulaşıcı hastalık uzmanlarının çoğuna göre, Çin'den yayılan Wuhan Corona virüsünün dünyayı çevreleyen bir salgına dönüşmesi muhtemel görülmüştür. İki veya daha fazla kıtada yayılan bu salgın, benzeri görülmemiş seyahat kısıtlamaları ve karantina uygulayan ABD de dahil olmak üzere Çin ve diğer ülkelerde pekâlâ küresel sonuçlar doğurmuştur (Osler, 2020). Özellikle ABD, Çin ve Rusya gibi dünya sistemi için önemli olan ülkelerin yaşadığı bu dönüşümün etkisi, dünyanın birçok bölgesinde hissedilmiştir.

Rusya, 2.600 millik sınırının çoğunu Çin ile mühürlemiş ve Moskova ile Pekin arasındaki normal tren dışında ülkenin tüm tren hizmetini durdurmuştur. British Airways gibi birçok havayolu oraya uçmayı bırakmıştır. Diğerleri de hizmetlerini önemli ölçüde

azaltmıştır (Osler, 2020). Her yönü ile dünya insanlığı için ve uluslararası sistem için yeni bir çerçeveye sunan Pandemi süreci küresel güçlerin önceliklerini de değiştirmiştir.

Pandemi ile mücadele için tüm enerji ve finans kaynaklarını seferber eden küresel ve bölgesel güçlerin ajandalarında birtakım değişimler yaşanmıştır. Mevcut arka plan dahilinde yaşanan bu değişimden, genelde Kafkasya bölgesi özelde ise Dağlık Karabağ bölgesi nasibini almıştır. 2020 yılı içerisinde tekrar başlayan Dağlık Karabağ Savaşı eskisine nazaran dünya gündemine pek de fazla gelmemiştir. Pandemi sürecinin gölgesinde kalan bir çatışma olarak “2020 Dağlık Karabağ Savaşı” tarihe geçmiştir.

2020 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmalar, 12 Temmuz tarihinde başlamıştır. Azerbaycan ve Ermenistan silahlı güçleri arasındaki askeri çatışmalar olarak tarihe geçmiştir. Çatışmalar ilk önce, Ermenistan'ın Tavuş kentindeki Movses ve Azerbaycan'ın Tovuz Rayonu'nda yer alan Ağdam bölgeleri arasında yaşanmıştır. Tovuz Rayonu'nda etkisi düşen çatışmalar, 27 Eylül 2020 tarihinde Temmuz çatışmalarının gerçekleştiği bölgelerin dışındaki Dağlık Karabağ'da yeniden ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında çatışmalar, savaş durumuna varmış ve “2020 Dağlık Karabağ Savaşı” başlamıştır (<https://www.tr.wikipedia.org>). Savaş süreci boyunca Ermenistan tarafının tüm provokatif eylemlerine karşı Azerbaycan metanetini ve dirayetini koruyarak haklı bir galibiyet elde etmiştir. Özellikle Ermenistan tarafının sivil yerleşkeleri vurarak, Azerbaycan'ın da aynı cevabı vermesini bekleyerek, mağdur sıfatı ile dünya kamuoyunun desteğini almaya çalışan eylemlerine karşı, Azerbaycan itidalli davranmıştır. Hem sahada hem de siyaset masasında oldukça doğru bir taktik ile hareket eden Azerbaycan, hak ettiği zafere ulaşmıştır.

Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Soruna Yaklaşımı

“2020 Dağlık Karabağ Savaşı” hem Türk basınında hem Avrupa basınında hem de dünya basınında oldukça fazla yer bulmuştur.

“20 Ekim 2020 tarihinde Azerbaycan ve Ermenistan liderleri Rus TASS haber ajansına verdikleri ve salı günü basına yansıyan mülakatlarında, Dağlık Karabağ'da barış müzakerelerine başlamak için hazır olduklarını açıklamışlardır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan'ın Minsk Grubu tarafından belirlenen temel prensipleri kabul etmesi halinde çatışmayı durdurmaya hazır olduğunu söylemiştir. Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ise yapılacak anlaşmanın “teslimiyete değil uzlaşmaya” dayanması gerektiğini söylemiştir. Son çatışmanın Türkiye tarafından teşvik edildiğini savunan Paşinyan, Ankara'nın Rusya'yı Güney Kafkasya'dan çıkarmaya çalıştığını öne sürmüştür” (<https://www.bbc.com>).

Tüm fırsatları değerlendirmeye çalışan Ermenistan tarafı, özellikle Karabağ Sorunu'nda Türkiye ve Rusya'yı karşı karşıya getirmeye çalışan bir siyaset yürütmenin gayretinde olmuştur. Sorunu iki ülke sorunu olarak çözmek yerine, küresel güçleri soruna müdahil etmeye çalışan Paşinyan siyaseti, hedefine ulaşamamıştır. Gerek Türkiye'nin gerekse de Azerbaycan'ın süreç boyunca yürüttüğü rasyonel diplomasi bu durumun temel nedeni olmuştur. Pandemi sürecinde Rusya'nın yaşamış olduğu birçok sorun (ekonomik, sağlık, sınır güvenliği vb.) Rus dış politikasının ajandasını yeniden şekillendirmiştir. Daha önceki dönemlerde Ermenistan, Ruslardan gördüğü desteği bu süreçte görememiştir.

Ayrıca Batı medyası sorunu oldukça derinlemesine işlemiş ve Türkiye'nin bölgedeki konumuna büyük bir dikkat çekmiştir:

“Savaş sürecinde İngiliz basınında, Azerbaycan ve Ermenistan arasında varılan anlaşmaya ilişkin analiz ve haberlerde, Dağlık

Karabağ'daki savaşın asıl kazananın Türkiye olduğu ve Ankara'nın bölgedeki belirleyici rolünün sabit hale geldiği, Batı'nın ise köşeye itildiği değerlendirilmiştir.” (<https://www.aa.com.tr/tr>).

Bu algının oluşmasında, Türkiye'nin Azerbaycan'a aktarmış olduğu askeri teçhizat ve tecrübelerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye ve Azerbaycan'ın yürüttüğü başarılı diplomasi bu sonucun ortaya çıkmasında ayrı bir belirleyici unsur olmuştur. Savaşın kaybedilmesinden sonra Paşinyan, tüm dünya kamuoyuna açık bir şekilde Ermeni Ordusunun Azerbaycan Ordusunun sahip olduğu askeri kabiliyetler karşısında aciz kaldığını itiraf etmiş ve bu noktada kendisinden önceki hükümetleri suçlamıştır. Bu temelde Türkiye'nin sahip olduğu askeri kabiliyet ve tecrübelerin hem Türkiye için hem Orta Doğu coğrafyası için hem de Kafkasya bölgesi için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu bir kere daha ortaya çıkmıştır.

Tüm dünya insanlığı, Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı oluşturduğu psikolojik harp taktiklerinin iflasa uğradığını görmüştür. Rusya'nın Ermenistan'a koşulsuz ve kesintisiz destek vereceğine ilişkin tahmin ve söylemler, her yönü ile etkisiz hale gelmiştir (Asker, 2020). Ermenistan yaptığı hatalar ve günün uluslararası dengelerini yanlış hesap etmesi nedeniyle sahada yalnız kalmıştır. Her ülkenin öncelikle kendi güvenliğini ve geleceğini düşüneceği ve kendi çıkarları çerçevesince hareket edeceği Ermeni siyaset yapıları tarafından acı bir tecrübe ile öğrenilmiştir.

Çatışma boyunca en az 1000 kişiyi ve muhtemelen daha fazlasının ölümüne sebep olan Dağlık Karabağ Çatışması'nda şiddetli çatışmalar yoğun bir şekilde sürmüştür. Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki çatışma, dünyanın en uzun süreli savaşlarından biri olan Güney Kafkasya bölgesini istikrarsızlaştırması gibi bir sonuca doğru ilerlemiştir. Eylül sonunda çatışmaların alevlenmesinden sonra yapılan üç ateşkeste çökmüştür (Montez, 2020). Her yönü ile dünya kamuoyunun dikkatini çeken çatışmalar, dünya basınında oldukça fazla yer bulmuştur.

Çatışmanın ilk dönemlerine gidilecek olursa, Temmuz 2020'de yaşanan bir sınır çatışması, Bakü'de kitlesel protestoları tetiklemiştir ve binlerce gösterici ülkenin Ermenistan ile savaşa girmesi çağrısında bulunmuştur. Başlangıç noktasında iki tarafın da birbirini suçladığı çatışmalar, 27 Eylül'de Dağlık Karabağ'da yoğunlaşmıştır (Russell, 2020). Çatışmaların başlangıç evresinde Ermenistan tarafının yaptığı sınır ihlallerinin büyük bir payı bulunmaktadır. Uluslararası dengelerin lehine olduğunu düşünen Paşinyan yönetimi, çatışmaların savaşa dönüşmesi ile kazançlı çıkacağını tahmin etmiştir. Fakat ilerleyen süreçte Paşinyan yönetiminin stratejik bir hata yaptığı görülmüştür.

Yaşanan son Dağlık Karabağ çatışmaları konusunda en başından beri dünya kamuoyunda var olan algı şu şekilde olmuştur:

“Türkiye, Azerbaycan'ın bölgede ihtilafli topraklarla ilgili iddialarını her zaman desteklemiş olsa da Ermenistan ile daha önceki çatışmalarında Bakü'ye destek olmak için önemli bir retorik veya askeri rol oynamamıştır” (Keddie, <https://www.aljazeera.com>, 2020).

Fakat bilenin aksine 2020 yılında cereyan eden Azeri ve Ermeni çatışmasında Türkiye'nin askeri tecrübe ve birikimleri, “2020 Dağlık Karabağ Savaşı”nın gidişatını tamamen değiştirmiş ve dünya kamuoyunun Türkiye- Azerbaycan ilişkisine karşı bakış açısını yeniden şekillendirmiştir.

Çatışma süreci boyunca dünya basını “2020 Dağlık Karabağ Savaşı”na yer vermeye devam etmiştir. Özellikle İngiliz basını konuyu oldukça farklı boyutlar ile ele almıştır:

“Her iki ülkeye de silah satan, ancak Ermenistan ile askeri ittifaki olan Rusya'da uzun bir savaşın sürüklenebileceğine dair endişeler var. Azerbaycan ile kimi zaman gergin bir ilişkisi olan İran da devreye girebilir” (<https://www.theguardian.com>, Tue 29 Sep 2020).

Yine aynı dönem içerisinde Amerikan basını da tıpkı İngiliz basını gibi “2020 Dağlık Karabağ Savaşı'na oldukça farklı bir pencereden bakmıştır:

“Ermeni yetkililer, Dağlık Karabağ'ın ana şehri olan Stepanakert'in Azerbaycan güçlerinin yoğun bombardımanı altında olduğunu söyledi. Gazeteciler, şehir sürekli bir saldırıyı atlatırken birçok sivilin sığınaklarda saklandığını bildirdi. Azerbaycan'ın Washington büyükelçisi Elin Suleymanov Today's World View'e yaptığı açıklamada, ülkesinin güçlerinin sivilleri hedef almadığını söyledi ve Ermeni tarafını ülkesinin bazı kısımlarını ayırım gözetmeksizin bombalamakla suçladı.” (Tharoor, <https://www.washingtonpost.com>, Oct. 5, 2020).

Tüm dünya basınında ciddi bir yankı uyandıran “2020 Dağlık Karabağ Savaşı”, özellikle Batı medyasında çok farklı boyutlar ile yer bulmuştur. Çatışmanın ortaya çıkmasında Azerileri sorumlu gören Batı medyası her daim olduğu gibi bu defa da Ermenilerin tezlerini desteklemekten yana tavır sergilemiştir. Fakat politika yapıcılarının medya mensuplarından farklı düşündüğü veya düşünmek zorunda kaldığı, çatışmanın ilerleyen dönemlerinde açık bir şekilde görülmüştür.

Sorunun kökenine tekrar dönecek olursak Bilindiği üzere Kafkas Ülkeleri'nin bağımsızlık süreci oldukça sancılı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Sovyet sonrası alanda yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkışı acı verici bir süreçtir. Rusya'nın siyasi ve ekonomik liderliğinde, bu yeni bağımsız devletlerle normal, dengeli ilişkilerin kurulmasını destekleyenler olsa da (bunlar çoğunlukla genç, Batı yönelimli ve teknokratik politikacılar), açıkça azınlıkta olmuşlardır. Siyasi ve askeri düzenin çoğunluğu, güçlü Sovyet hegemonyasının çöküşünden ve süper güç olmanın getirdiği gurur kaybından zarar görmüştür. Bu çoğunluk, eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerindeki egemenliği sürdürmenin gerekliliğini hissetmiştir ve hissetmeye devam etmektedir (Ismailzade & Rosner, 2006). Bu düşünceyi taşıyan Rus siyasi bürokrasisi, Kafkas Ülkeleri'nin yaşamış olduğu sorunların temelinde bulunan aktörlerden birisidir. Özellikle Dağlık Karabağ konusunda bu yapının ciddi bir etkisi bulunmaktadır.

Dağlık Karabağ Sorunu'nun başlangıcında Rusya, her bir devletin Rusya'ya bağımlılığını derinleştirmek için hem Ermenistan'a hem de Azerbaycan'a aktif olarak silah, askeri ve teknik yardım sağlamıştır. Yapılan yardımlar ya ücretsiz ya da maliyet karşılığında yapılmıştır. Askeri yardım, eyalet düzeyinde ve yozlaşmış yerel subaylar aracılığıyla sağlanmıştır. Moskova her iki devleti de zayıflatmakla ilgilenirse de birincil amacı bölgedeki askeri varlığını sürdürmektir (Ismailzade & Rosner, 2006). Bu bilinç ile Kafkasya bölgesine yönelik politika üretmeye çalışan Rusya, dönem dönem Batılı güçlerin ürettiği politikalarla çatışmıştır. Hem Rusya'nın hem de Batılı güçlerin bölge üzerindeki politikaları, Karabağ itilafını oldukça derinleştirmiştir.

Sorunun gelişim şeklini anlayabilmek adına daha önceki dönemlere gitmek faydalı olacaktır. Haydar Aliyev'in Temmuz 1997'de Moskova'ya yaptığı gezide Azeri petrolünün ihracat rotasına kesinlik kazandırdığı bilinmektedir. Gerçek şudur ki, karayla çevrili bir ülke olan ve Avrupa'daki büyük petrol tüketicilerinden çok uzak olan Azerbaycan'ın, Bakü'den Novorossiysk'e uzanan kuzey boru hattı dışında başka alternatif ihracat rotaları yoktur. Yüzyılın

başından itibaren Azerbaycan sadece bunu kullanmıştır. 1990'ların ortalarındaki Çeçen Çatışması, bu kullanımını geçici olarak durdurmuştur. Ancak 25 Ekim 1997'de petrolün ihracatı yeniden başlamıştır. Bu olay, Rusya'nın enerji politikasının Azerbaycan'la ikinci kez çakıştığı olaydır (Ismailzade & Rosner, 2006). Rusya kendisi için hayati öneme sahip olan enerji politikaları çerçevesinde Azeriler ile iletişim kurmaktadır. Bu nedenle Azerbaycan-Rusya ilişkilerini geniş bir pencerede tartışmak daha verimli sonuçlar verecektir. Nihayetinde bölge ülkelerinin Rusya ile olan bağlılığının arka bahçesini petrol endüstrisi oluşturmaktadır.

Petrol endüstrisi, tarihsel olarak dünyanın en küreselleşmiş endüstrilerinden biri olmuştur. Petrol, endüstriyel üretimde kilit bir yakıt olmasının yanı sıra geniş bir ürün yelpazesinin üretiminde hayati bir bileşendir. Ulaşım, sanayi, ordu, iletişim, mekanize, tarım ve sayısız diğer hizmetler için enerji kaynağı olması nedeniyle sermaye yoğun endüstriyel üretimin bel kemiğidir (Bayulgen, 2010). Tüm dünya ülkelerin ihtiyaç duyduğu bir enerji kaynağı olan petrol, Rusya'nın Batılı ülkelerle olan ilişkisinin ana başlığını oluşturmaktadır. Petrol tedariki konusunda Kafkas Ülkeleri'nin Rusya ile olan bağı Rus ticareti için elzemdir. Bu sebeple bölge ülkeleri ile Rusya arasında var olan ticari bağı hem ekonomik hem de siyasi yönleri bulunmaktadır.

Bakü'den çok uzak olmayan, Sovyetler Birliği'nin en büyük halef devletinin başkenti Moskova'da, pek fazla yatırım faaliyeti gerçekleştirilmemektedir. Ülkenin büyük doğal kaynaklara ve eğitimli işgücüne sahip olmasının yanı sıra potansiyel olarak büyük iç pazarı göz önüne alındığında, yabancı yatırımı çekmek 1990'larda Rusya için çok zor olmuştur (Bayulgen, 2010). Rus ekonomisi adına en önemli sektör olan petrol endüstrisi, Rusya'nın Kafkasya bölgesi ile kurduğu ilişkinin de temel belirleyicisi konumundadır.

Sonuç ve Öneriler

Tarihi, siyasi, kültürel ve ekonomik yönleri ile "Dağlık Karabağ Sorunu" dinamizmini korumaktadır. Sorunun sadece iki ülke sorunu olmadığı ve derin tarihi köklerinin olduğu bilinmektedir. Sorunun çözümü için uluslararası sistemin, küresel ve bölgesel aktörlerin ve her şeyden önemlisi her iki ülkeye biçilen misyonun doğru analiz edilmesi gerekmektedir. Ön planda sorunun iki tarafı olduğu görülse de esasında sorunun ikiden çok tarafı mevcuttur. Ayrıca bölge ülkelerinin sahip olduğu hidrokarbon kaynaklarının yarattığı çekim gücünün hesaba katılması da gerekmektedir. Bu temel bileşenler ile başlayan "2020 Dağlık Karabağ Savaşı" daha önce bölge üzerinde yaşanan savaflara nazaran küresel sistemin gündemini daha az meşgul eden bir savaş olmuştur.

Her daim Ermenistan'ın işine yarayan provokatif saldırılar, Ermeni Lobisi'nin faaliyetleri ve Batı medyası bu defa Ermenistan'ın beklediği katkıyı sunmamıştır. Pandemi sürecinin getirmiş olduğu uluslararası zorunlulukların bu durumun ortaya çıkmasında ana unsur olduğu görülmektedir. Bu temelde "2020 Dağlık Karabağ Savaşı", Pandemi gölgesinde kalan ve Azerbaycan'ın haklı zaferi ile tarihe geçen bir savaş olmuştur.

Dağlık Karabağ coğrafyası, jeopolitik bakımdan Ermenistan ve İran'ı da denetleyebilecek bir noktada bulunduğu için küresel güçlerin de ilgisini daima yüksekte tutmuştur (Aydın, 2013: 153). Bölge içerisinde Ermenistan'ı korumak ayrıca İran'ı kontrol altına almak adına küresel aktörlerin bölgeye yönelik politikalar ürettiği görülmüştür. Özellikle Rusya ve ABD'nin Dağlık Karabağ'a yönelik ürettiği politikaların temelinde Ermenistan ve İran konusu gelmiştir.

Dağlık Karabağ coğrafyası, uzun bir dönemdir Türkler ve Müslümanların büyük etnik yapıyı oluşturduğu bir coğrafya olmuştur (Aydın, 2013). Etnik, dinsel, tarihi ve teritoryal olarak Azerbaycan'ın bölgeye olan yakınlığı ortada iken mevcut küresel şartlar nedeniyle bölge üzerindeki hakimiyet Ermenilerin eline geçmiştir. Mevcut durum "2020 Azeri- Ermeni Savaşı"na kadar devam etmiştir. Lakin bu tarihten sonra bölge üzerindeki egemenlik hakları Azerbaycan'ın lehine değişmiştir.

Peki bugün Azerbaycan'ın sahada kazandığı zaferi korumasının yolu nedir? Sorusu hepimizin aklını kurcalamaktadır. Muhakkak belirli bir süre sonra Pandemi süreci dünya kamuoyunu bugün olduğu kadar meşgul etmemeye başlayacaktır. Böylece dünya gündemi değişime uğrayacaktır. Ermenistan tarafı da bu durumu fırsat bilerek Dağlık Karabağ konusunu gündeme getirmeye çalışacaktır. Özellikle provokatif eylemlerle dünyanın gözünü bu bölgeye çekmeye çalışacaktır. Azerbaycan topraklarındaki sivil yerleşkelere yapacağı taciz saldırıları ardı sıra gelecektir. Sahada kazanamayan Ermeniler, masada kazanmanın hesabı peşinde olacaklardır.

Bu noktada Azerbaycan'ın yapması gereken, süreci daim itidalle okumak ve Ermenilerin provokatif eylemlerine karşı diplomasi dilini iyi kullanmak ve tahriklere kapılmamak olmalıdır. Günümüz dünyasında hiçbir sorun sadece askeri zaferle çözülmekte ve siyasi zafer en önemli boyutu oluşturmaktadır. Dağlık Karabağ konusu siyasi olarak nihayete ermiş bir konu değildir. Uzun bir dönem dünya kamuoyunu meşgul edeceğe benzemektedir. Bu nedenle Azerbaycan'ın aktif diplomasiyi iyi kurması ve küresel dengeleri gözeterek bir politika belirlemesi gerekmektedir. Uluslararası politika ciddi bir tecrübe ve donanım gerektirmektedir. Pek tabii ki Azerbaycan bu donanıma sahiptir. Lakin Ermenistan'ın atacağı politik adımları iyi hesap etmesi ve oyunu kurallara göre oynaması gerekmektedir. Özellikle Ermeni Diasporasının adımlarına karşı doğru hamleler tercih edilmelidir. Tüm taciz ve tahriklere karşın hazırlıklı olunmalı, diplomasi dili gerektiği gibi işlenmelidir. Ermenistan'ın bu mağlubiyeti hazmetmediği ortadadır. Bu sebeple Azerbaycan hem sahada hem de masada doğru argümanları kullanarak adım atmalıdır. Bölgenin geleceği konusunda Azerbaycan'ın, Türkiye ile beraber hareket edebilmesi de büyük bir önem taşımaktadır. Kafkasya bölgesinin geleceği için Türkiye'nin sahip olduğu kapasite çok önemli bir boyuttadır. Bu temelde Azerbaycan'ın Türkiye'nin sahip olduğu tecrübe ve birikimden istifade etmesi önemlidir.

Uzun bir süredir Batılı küresel aktörler Türk ve İslam dünyası ile yaşadıkları sorunları siyasi olarak çözümsüz bir noktaya itmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Gerek Kıbrıs konusunda gerek sözde Ermeni soykırımı iddialarında gerekse de Filistin konusunda siyasi bir çözümsüzlük üretmek amacıyla çetin bir mücadele vermişlerdir. Pandemi süreci sonrasında siyasi olarak bir çözümsüzlük süreci Dağlık Karabağ bölgesi içinde başlatılabilir. Bu nedenle Azerbaycan'ın her daim diyalog kapılarını açık bırakması ve siyaset masasında daima elini güçlü tutması gerekmektedir. Tarihin hiçbir döneminde Türk ve İslam dünyasının kazandığı zaferler Batı medeniyeti tarafından hazmedilememiştir. Tüm başarılarımız siyasi bir çözümsüzlük içine itilerek gölgelenmek istenmiştir. Yakın bir gelecekte aynı senaryonun Dağlık Karabağ bölgesi içinde sergilenmesi kuvvet ile muhtemeldir.

Kafkasya bölgesi üzerinde Rusların kurmuş olduğu enerji sevkiyatı ağı, Batılı ülkeleri içten içe rahatsız etmektedir. Bu çizgi üzerinden Türkiye ve Azerbaycan birlikteliğinin önemi ABD ve AB ülkelerine iyi bir şekilde ifade edilmelidir. Bölge üzerinde Rusya'nın

teknelini kırmanın bu çerçeve dahilinde mümkün olduğu gösterile- rek, Azerbaycan ve Türkiye birlikteliği Batılı küresel güçlere kabul ettirilmelidir.

Her devletin en önemli önceliği ulusal çıkarıdır. Bu nedenle Türkiye ve Azerbaycan iş birliğinin desteklenmesinin Batının da çıkarlarına olduğu hissettirilmelidir. Azerbaycan'ın tezlerinin desteklenmesi ve Dağlık Karabağ konusunun siyasi bir açmaza sürüklenmemesi için Pandemi sürecinde elde edilen olumlu siyasal hava kaybedil- memelidir. Gerek Azerbaycan'ın gerekse de Türkiye'nin bu konu- da başarılı bir dış politika üretebilme tecrübe ve kapasiteleri tüm dünyaca bilinmektedir.

Bilindiği üzere mevcut küresel sistem, güçlü olanın önde olduğu, hatta haklı olduğu bir yapıya dönüşmüştür. Bu nedenle Azerbay- can'ın kendi hak ve kazanımlarını koruya bilmesi için hem sahada hem masada güçlü olması gerekmektedir. Ayrıca Azerbaycan'ın, Türkiye'nin askeri ve siyasi birikiminden istifade etmesi hem Kaf- kasya bölgesinin güvenliği hem de Türk ve İslam dünyasının gele- ceği için elzemdir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Armenia and Azerbaijan Allege Attacks Outside Nagorno-Karabakh.* Avail- able from: <https://www.theguardian.com>, Tue 29 Sep 2020.
- Asker, A. (2020). İşgalin Kırılma Noktası veya Yalancı Ateşkesin Sonu: Eylül 2020 Azerbaycan-Ermenistan Savaşını Geniş Tablodan Okumak, 30 Eylül 2020. Available from: <https://www.sde.org.tr>.
- Aydın, N., (2013). Türkiye'nin Dağlık Karabağ Politikası, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 153-169.
- Bayulgen, O., (2010). *Foreign Investment and Political Regimes: The Oil Sector in Azerbaijan, Russia, and Norway*, Cambridge University Press: Cambridge.
- Broers, L., (2019). *Armenia and Azerbaijan: (Anatomy of a Rivalry)*, Edinbur- gh University Pres: Edinburgh.
- Coyle, J. J., (2021). *Russia's Interventions in Ethnic Conflicts: The Case of Armenia and Azerbaijan*, Springer International Publishing Palgrave Macmillan: Newport Beach.
- Dağlık Karabağ'da Non Durum: Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki Çatışmalarda Neler Yaşanıyor?* Available from: <https://www.bbc.com>. (25.03.2021).

- Ekici, Y., (2017). Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Ka- rabağ Sorunu. *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 62-77.
- Erbaş, G., (2020). Dağlık Karabağ Meselesi: Bölgesel Güvenlik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(2), 167-181.
- Eyvazlı, E., (2017). Türk Basınında Dağlık Karabağ Sorunu: Milliyet, Hürriyet, Sabah Gazeteleri Örneği, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 57-74.
- Hasanlı, J., (2015). *Foreign Policy of the Republic of Azerbaijan: The Difficult Road to Western Integration, 1918-1920*, Routledge: Abingdon.
- Ismailzade, F., & Rosner, K., (2006). *Russia's Energy Interests in Azerbaijan*, Russian Foreign Energy Policy, GMB Publishing: London.
- İngiliz Basın: Azerbaycan-Ermenistan Savaşının En Büyük Galibi Türkiye.* Available from: <https://www.aa.com.tr/tr>, (25.03.2021).
- Keddie, P. (2020). *What's Turkey's role in the Nagorno-Karabakh conflict?* Available from: <https://www.aljazeera.com>, 30 Oct 2020.
- Koley, T. K., & Dhole, M., (2020). *The COVID-19 Pandemic; The Deadly Coro- navirus Outbreak*, Routledge: Abingdon.
- Mirzoyan, A., (2010). *Armenia, the Regional Powers, and the West: Betwe- en History and Geopolitics*, Palgrave Macmillan: New York.
- Montez, R. (2020). *Why violence has re-emerged in Armenia-Azerbaijan conflict*, <https://news.berkeley.edu>, (06.11.2020).
- Mustafayev, B., (2013). Karabağ'ın İşgal Süreci ve Bölgede Yaşanan Son Olaylar Çerçevesinde Çözüm Arayışları, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 49, 281-294.
- Osler, S., (2020). *Coronavirus Outbreak: All the Secrets Revealed About the Covid-19 Pandemic. A Complete Rational Guide of its Evolution, Ex- pansion, Symptoms and First Defense.*
- Paşayeva, G., Bağirova, I., Maklili-Aliyev, K., & Mehdiyev, F., (2013). SSCB'de Yarı-Özerkliğin Hukuki Durumu: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Örne- ği, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 14, 69-103.
- Payaslian, S., (2007). *The History of Armenia (Palgrave Essential Histories)*, Palgrave Macmillan: Hampshire.
- Russell, M. (2020). *Armenia and Azerbaijan on the Brink of War*, European Parliamentary Research Service, PE 659.267 – October 2020.
- Söker, Ç., (2017). Dağlık Karabağ Sorununun Çatışmayı Çözme Perspektifinden İncelenmesi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fa- kültesi Dergisi*, 8(16), 555-574.
- Suny, R. G. (1996). *Transcaucasia, Nationalism, and Social Change: Essays in the History of Armenia, Azerbaijan, and Georgia*, University of Mich- igan Press: Ann Arbor.
- Temmuz 2020 Azerbaycan-Ermenistan Çatışmaları.* Available from: <https://www.tr.wikipedia.org/wiki>, (25.03.2021).
- Tharoor, I. (2020). The War in the Caucasus could turn into a Regional Calamity. Available from: <https://www.washingtonpost.com>, Oct. 5, 2020.
- Voronkov, V., Khutsishvili, S., & Horan, J., (2011). *Changing Identities: Ar- menia, Azerbaijan, Georgia*, Heinrich Böll Stiftung South Caucasus: Georgia.
- Waal, T. (2003). *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*, New York University Press: New York and London.
- Yılmaz, R., (2013). Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(1), 71-90.